

Structura si functiile sociale ale culturii

A defini cultura inseamna a dezvalui semnificatia majora a omenescului, a descoperi vocatia suprema a omului, ca existenta constienta de sine, ca fiintare specifica, ce depaseste imediatul si se proiecteaza in viitor, cu tendinta spre viabilitate si permanenta. Cultura, afirma Lucian Blaga, este expresia directa a unui mod de existenta sui-generis, care imbogateste cu un nou fir, cu o noua culoare cosmosul. Omul a devenit creator de cultura in clipa promitatoare de tragice maretii, cand a devenit cu adevarat „om”, in momentul cand a inceput sa existe „altfel”, adica structural pe un alt plan decat inainte, in alte dimensiuni, pe podisul sau in taramul celalalt, al misterului si al revelarii.” Omul traiesc te intr-o lume data, o lume de obiecte, fenomene, procese, pe care le percepe nemijlocit, dar esenta lui exista in „a revela” ce se afla dincolo de orizontul ineditului, dincolo de lumea imediata. Omul simte nevoia de a-si lamuri si descifra „misterele.” Prin incercarile sale revelatorii el devine insa creator, si anume, creator de cultura in genere. Cultura, in aceasta perspectiva, nu este un lux, pe care si-l permite omul ca pe o podoaba, care poate sa fie sau nu sarcina: „cultura rezulta ca o emisiune complementara din specificitatea existentei umane ca atare, care este existenta intru mister. Complementul il formeaza incercarile revelatorii.”

Cultura nu este asadar un epifenomen sau ceva contingent in raport cu omul, cum nu este nici un adaos suprapus existentei acestuia, un arabesc nefolositor, tolerabil. „Ea este implinirea omului. Este rodul, figura si graiul direct al modului uman de existenta.”

Ca obiect al creatiei umane, ca ansamblu al valorilor materiale si spirituale create de om, cultura presupune, in structura ei, patru niveluri, relativ distincte, dar aflate intr-o perfecta unitate logico-istorica, niveluri ce reflecta geneza, specificitatea si functionalitatea ei.

a) nivelul gnoseologic al cunoasterii, reprezentat prin activitatea de cunoastere, se instituie ca moment constitutiv al oricarui act de cultura. Cultura incepe sa fiinteze ca domeniu al vietii sociale, o data cu eforturile omului de a stapani si depasi existenta nemijlocita, de a preface constient lucurile, pe baza intelegerii si folosirii insusirilor generale, a legilor lor interne, de a introduce ordine rationala si organizare in fluxul experientei si al traiirii subiective, de a cristaliza activitatile in elemente relativ stabile ale vietii, in valori care satisfac trebuinte, dorinte, aspiratii. Ea se naste asadar, din raportul cognitiv al omului cu universul. A cunoaste universul natural, social si uman, variatele determinari ale existentei, obiectivate in creatii trecute sau prezente, constituie o conditie sine qua non a actului de cultura. Viabilitatea si perenitatea unei valori culturale sunt conditionate de cantitatea si calitatea cunoasterii, pe care o intruchipeaza. Numai prin acest raport cognitiv al omului cu lumea, cultura dobandeste un statut existential, detasandu-se din ansamblul celorlalte activitati umane, si, de asemenea, un statut functional, contribuind la desprinderea omului de natura, la imbogatirea universului sau ideatic, la amplificarea capacitatilor sale praxiologice.

b) Nivelul axiologic (al valorii si valorizarii) reprezinta momentul definitoriu al culturii, valoarea fiind determinatia esentiala a acesteia. Momentul cunoasterii precede si conditioneaza momentul axiologic, caci inainte de a fi intruchipare valorica, cultura este cristalizare a cunoasterii. Orice valoare presupune cu obligativitate cunoastere. Finalitatea cunoasterii insa, implinirea acesteia, concretizarea sensului ei uman, tin de nivelul axiologic. Cunoasterea lumii inconjuratoare naturale si sociale, precum si cunoasterea de sine nu reprezinta un scop in sine. Notiunile si judecatile, miturile populare si teoriile stiintifice, imaginile plastice sau literare (populare si culte), care condenseaza activitatea de cunoastere a omului sunt, prin insasi esenta si geneza lor, susceptibile de o valorizare pe planul umanului, sunt deci valori potentiale sau actuale.

c) Nivelul creator (al creatiei) este factorul cel mai dinamic al procesului cultural. Creatia este momentul trecerii de la un fapt natural sau social-individual, ori colectiv, de la un act psihic sau cognitiv, la un fapt de cultura. Valorile culturale potentiale, pe care le cuprinde intreaga existenta si constiinta umana, imprejurarile externe ca si universul spiritual intern al omului, devin valori

culturale active, reale, tocmai prin intermediul procesului creator.

Creativitatea, ca trasatura general-umana cuprinde in sine atat procesul propriu-zis de creatie a valorilor, cat si cel de „recunoastere” a lor, de valorizare. Este momentul cel mai dramatic, mai tensionat al dialogului eu-lui cu lumea, momentul in care „lucrul in sine” devine „lucrul pentru noi”. El cuprinde forta capabila sa instituie noi valori, relevand ceea ce este viu, prospectiv, susceptibil de innoire si depasire.

Creatia are un caracter dramatic , conflictual; ea presupune un anumit dezechilibru temporar in starea naturala a lucrurilor, un efort activ, uneori chinuitor de greu al subiectului, care trebuie sa infranga rezistenta „materiei prime”, sa o supuna scopurilor sale. Este drama profunda, fireasca a subiectului axiologic, drama care decurge din tensiunile si confruntarile cu lumea exterioara, din stradanile de a-s i intemeia demersurile pe structura lumii reale si in acelasi timp de a transcende conditia sa ontica, si de a-si cuceri totodata autonomia relativa. Este o drama existentiala si constructiva in acelasi timp. Spiritul uman, preciza Lucian Blaga, nu este ingradit prin natura sa finita ca atare, cum se crede de obicei, „caci el isi dovedeste capacitatea de transcendere, chiar prin aceea ca alcatuieste ideea, in nenumaratele ei variante. Din motive de echilibru cosmic, si poate, pentru ca omul sa fie mentinut in necurmata stare creatoare, in orice caz in avantajul existentei si al omului, acestuia i se refuza, pe calea unei cenzuri transcendente, impuse structural cunoasterii, posibilitatea de a cuprinde in chip pozitiv si absolut misterele lumii. Aceasta deficienta umana nu rezulta dintr-o simpla neputinta fireasca a omului, ci ea are un rost intr-o finalitate, transcendentă, un talc metafizic”.

1. El ar consta in faptul ca plasmuirile stilistice creatiile culturale, prin care omul depaseste imediatul si isi realizeaza destinul creator, nu au caracter absolut, nu spun si nu redau totul, exprimand astfel deschiderea permanenta a fiintei umane catre creativitate.

a) Nivelul comunicational (al comunicarii) surprinde concordanta celorlalte niveluri ale culturii, ca si legatura dintre continuitate si discontinuitate in cultura, in procesul complex al devenirii istorice. Valorile culturale se implinesc, exista, se desavarsesc si isi amplifica forta de influentare asupra umanului, prin comunicare.

Generalizarea sociala a valorilor si asimilarea lor, integrarea culturii in totalitatea praxisului si realizarea rosturilor sale umane se explica de asemenea, cu ajutorul acestui nivel al culturii. Prin el se dezvolta sensibilitatea si facultatile cognitive ale oamenilor, receptivitatea lor culturala si in acelasi timp se imbogatesc sfera culturii si a criteriilor sale de valorificare. Toate demersurile culturale au o finalitate si o functie socio-umana, ce se realizeaza prin circulatia valorilor si integrarea lor in modurile de viata ale oamenilor. Este vorba de un moment intern, constitutiv al culturii si nu de o conditie externa. O valoare culturala nereceptata de nimeni si care nu devine o componenta spirituala a individualitatilor si comunitatilor umane, se neaga pe sine ca valoare, se pierde in nefiinta, sau este tot atat de lipsita de sens, ca si o informatie fara receptor, care s-o inregistreze, s-o asimileze, s-o prelucreze si sa elaboreze reactia de raspuns. Sistem deschis, cultura presupune descifrarea codului informational-afectiv al oricarei valori stiintifice, artistice, filosofice, morale etc., dar si comunicarea, raspandirea, transmiterea acestui cod colectivitatilor umane determinate social- istoric, ca o conditie obligatorie a realizarii unei opere culturale.

Prin comunicare omul se instituie pe sine ca fiinta culturala, integrandu-se ca individ in societate, si ca generatie in istorie. Element operational, care mijloceste constituirea acestor procese, circulatia valorilor confera sens culturii, concretizand dubla si reciproca influenta dintre aceasta si public. Omul devine atat obiect, cat si subiect al actului cultural, cultura insemnand nu numai totalitatea valorilor constituite, ci si ansamblul capacitatilor subiective corespunzatoare asimilarii acestora.

Interdependenta celor patru nivele sau momente ale culturii ne permite surprinderea caracterului complex – dinamic al acestui fenomen socio-uman, caracter relevat de altfel si de relatia intre domeniile mari ale sferei culturii, domenii ce dezvaluie posibilitatea unei analize „in extenso”: valorile stiintifice, filosofice, artistice, morale, religioase, politice, tehnicile de gandire, de comportare, modelele de afectivitate, obiceiurile, traditiile, mass-media (teatrul, cinematografia, radioul, televiziunea, presa etc.), institutiile, relatiile culturale etc. Pe de alta

parte, etajele sau palierele culturii asigura o analiza in profunzime a acesteia. Etajele sunt: elementul cultural (o valoare constituita), complexul cultural (un ansamblu de elemente culturale asemanatoare), sistemul cultural (modul propriu de structurare si functionare a complexelor culturale). Studiul culturii presupune si notiunile de „arie culturala” si model cultural (patern). Aria culturala desemneaza regiuni in care pot fi gasite culturi asemanatoare si deci comparabile, regiuni cu structuri culturale coerente si omogene.

Modelul cultural (pattern) sintetizeaza o serie de forme, cerinte, insusiri ale vietii culturale dorite si impuse de societate, la un moment dat, membrilor sai. Ele inchid sub forma de standarduri, experienta valorica a generatiilor anterioare, decantata din modul lor de a trai, gandii si comporta. Referindu-se la creatiile de cultura ale umanitatii in cursul istoriei, adica la mituri, conceptii religioase, viziuni metafizice, Factorii stilistici, continua Blaga, reprezinta niste factori modelatori ai spiritului uman, situat in orizontul specific al necunoscutului, care urmeaza sa fie revelat prin creatii de cultura. Proprii geniului uman ei sunt variabili de la epoca la epoca, de la un loc istoric la altul, de la o colectivitate la alta si uneori chiar de la individ la individ, ceea ce inseamna ca ei nu implica posibilitati biologice innascute. Factorii stilistici sunt in raportul lor reciproc complementari, alcatuind impreuna un „camp stilistic”, care imprima o pecete unui ansamblu de creatii de cultura. Ei sunt variabili, si, in calitatea lor de puteri, ce determina forme si anume structuri ale creatiilor de cultura, ei se numara printre factorii care fac din om o fiinta eminenta istorica. Ca fiinta istorica, omul participa totdeauna la un „camp stilistic”, ce-si pune amprenta asupra creatiilor sale. Intre individul uman normal si cel istoric, exista o stransa corelatie, in sensul ca istoria concreta impune omului orientari stilistice, iar acesta, la randul lui, va putea sa modifice, prin interventie creatoare, campul stilistic obiectiv. In cadrul acestei corelatii intre istorie si individ, schimbul mutual de orientari stilistice este un proces necurmat si fara capat.